

Homonim vagy poliszém az orosz *тель* képző?

Az orosz nyelv grammatikájában (Шведова 1980: 142–143) a *тель/(-итель)* képzős főnevek a következő szóképzési jelentésekkel rendelkeznek (l. még: Шведова – Лопатин 1989: 48–50):

- 1) a cselekvést végrehajtó személy (foglalkozás szerint vagy ideiglenes elfoglaltság alapján);
- 2) tárgy (gép, eszköz, berendezés), amely végrehajtja a cselekvést;
- 3) tárgy (berendezés, anyag, tároló, intézmény stb.), amely a cselekvés megvalósítására hivatott.

Az orosz nyelv szóképzési egységeinek szótára (Ефремова 1996: 457–458) homonim *-тел'* és *-тел''* képzőket sorol fel. A *-тел'* jelentése a *-тель* képzős főnevek fentebbi első jelentésével, a *-тел''*-é pedig a fentebbi második és harmadik jelentéssel egyezik meg.

Zemskaja (Земская 1997: 425–426) ugyanakkor a *-тель* képzős főneveknek egyetlen jelentést tulajdonít: a cselekvés végrehajtóját, de ezek a szavak lehetnek személyek vagy eszközök nevei.

Továbbá, a 'cselekvést végrehajtó személy' szóképzési jelentés nem csak a fentebbi legelső jelentésnél zárójelben feltüntetett kétféle módon konkretizálódhat (Шмелева 1988). Ugyanis a *-тель* képzős főnév megnevezheti a személyt 1) aktuális cselekvése alapján: *податель* 'átadó, átnyújtó (férfi)', 2) korábban véghezvitt cselekvése alapján: *победитель* 'győztes', 3) egy (igével kifejezhető) tulajdonsága alapján: *мечтатель* 'ábrándozó, álmodozó' vagy 4) a hivatása, szerepköre alapján: *преподаватель* 'tanár, főiskolai/egyetemi oktató'.

Előadásomban az újabb szakirodalomból két munkára támaszkodva, azt a kérdést vizsgálom meg, hogy milyen összefüggések vannak a bemutatott jelentések között, azaz homonim vagy poliszém a *тель*, valamint milyen a szemantikai struktúrája ennek vagy annak a *-тель* képzőnek (ill. *-тель* képzős főnévnek)?

A szemantikai információk megadásának egyik lehetőségét a generatív lexikon központi fogalma, a minőségek struktúrája nyújtja (Pustejovsky 1995: 85–86). A minőségek struktúrája (qualia structure) – a forma, az összetétel, a cél és a létrehozás – azoknak a módoknak a halmaza, ahogyan a világbeli entitásokat és relációkat felfogjuk.

A másik elmélet a Lieber (2004) által kidolgozott szóképzési modell. Az adott modell tartalmaz egy ún. grammatikai vázat, amely a reprezentáció dekompozíciós része, és amely a jelentés azon aspektusait tartalmazza, amelyeknek szintaktikai következményeik vannak. A modell másik szintje az ún. pragmatikai test, amely a grammatikai vázra épül rá. Ez a szint enciklopédikus, perceptuális és kulturális információkat tartalmaz, ezáltal nagyban hasonlítva a minőségek struktúrájához.

Az előadásomban a *-тель* képző jelentéseinek vizsgálatát Lieber ezen kétszintes modelljének keretein belül végzem el. A *-тель* képző olyan reprezentációja mellett érvelek, amely szerint csak konstrukciós poliszemiáról van szó, azaz a különböző jelentések előfordulását a kontextuális együttes kompozíció (co-composition) idézi elő.

Lieber, R. 2004, *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: CUP.

Pustejovsky, J. 1995, *The generative lexicon*. Cambridge MA: MIT Press.

Ефремова, Т.Ф. 1996, *Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка*. М.: Рус. яз.

Земская, Е.А. 1997, *Словообразование*. В кн.: Белошапкова, В.А. (ред.), *Современный русский язык*. М.: Азбуковник, 3-е изд., исправленное и дополненное.

Шведова, Н.Ю. 1980 (ред.), *Русская грамматика I: Фонетика и морфология*. М.: Наука.

Шведова, Н.Ю. – Лопатин, В.В. 1989 (ред.), *Краткая русская грамматика*. М.: Рус. яз.

Шмелева, Е.Я. 1988, *О толкованиях мотивированных названий производителей действия в толково-словообразовательном словаре*. В кн.: Караулов, Ю.Н. (отв. ред.), *Словарные категории: сборник статей*. М.: Наука, 129–133.